

Review article

Peyami Safa'nın Eğitime İlgili Görüşleri ve Simeranya Eğitim Teorisi

Peyami Safa's Views on Education and Simeranya Education Theory

Salih Zeki Genç *

Department of Elementary Education, Faculty of Education, University of Çanakkale Onsekiz Mart, Çanakkale, Türkiye

Özet

Çağımız sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik değişmelerin hızlı şekilde yaşandığı ve bu değişmelerden toplumların aşırı derecede etkilendiği bir süreci yaşamaktadır. Ancak bu değişmelerin toplumları refaha götürecektir, hayat standartlarını yükseltecek ilerlemeler olarak oluşması gerekmektedir. Toplumların nitelikli olarak gelişmeleri zihniyet itibarıyla yetiştirdikleri bireylere bağlıdır. Bu da günümüzde eğitimin önemini bir kat daha arttırmıştır. Bugün hemen bütün toplumların problemi, bu değişmelerin aracı olarak eğitimin nasıl organize edileceğidir. Bu hususta, özellikle istenen insan tipinin belirlenmesi ve bu doğrultuda planların, programların hazırlanması ve uygulamaya konulması gerekmektedir. Eğitimin toplumsal dönüşümleri sağlama görevinin etkililiği, küresel manada günceli yakalama kadar milli olma özelliğini de korumasına bağlıdır. Özellikle yakın dönem Türk eğitim düşüncesini ortaya çıkarmak, günümüz ve gelecek eğitim problemlerimizin çözümü yolunda değerli ipuçları sunması bakımından önemlidir. Bu bağlamda çalışmada milli edebiyatçı Peyami Safa'nın çeşitli yazılarında (eserlerinde) dile getirdiği eğitim ile ilgili görüşleri yansıtılmaya çalışılmış; genel manada eğitim anlayışı, eğitimin amaçlarına ilişkin görüşleri, benimsediği eğitim felsefesi, eğitim politikalarına yönelik görüş ve önerileri, çeşitli öğretim kademelerine ilişkin reform planları ve tahayyül ettiği "Simeranya Eğitim Teorisi" başlıkları altında derlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Eğitim, Peyami Safa, Simeranya Eğitim Teorisi

Abstract

Our era is experiencing rapid social, cultural, economic, and technological changes, and societies are profoundly affected by these changes. However, these changes must manifest as advances that will lead societies to prosperity and raise living standards. The quality of societies' development depends on the individuals they cultivate in terms of their mentality. This has further increased the importance of education today. The problem facing almost all societies today is how to organize education as a tool for these changes. In this regard, it is crucial to identify the desired type of person and to develop and implement plans and programs accordingly. The effectiveness of education's role in facilitating social transformation depends on its ability to maintain its national character as well as its ability to keep up with current global trends. Revealing recent Turkish educational thought is particularly important because it offers valuable clues to solving our current and future educational problems. In this context, this study attempts to reflect the educational views of nationalist writer Peyami Safa, expressed in his various writings (works). His general understanding of education, his views on the aims of education, his adopted educational philosophy, his views and suggestions regarding educational policies, his reform plans for various educational levels, and his envisioned "Simeranya Educational Theory" are compiled under the following headings.

* Corresponding author:

Salih Zeki Genç, Prof. Dr., Department of Elementary Education, Faculty of Education, University of Çanakkale Onsekiz Mart, Çanakkale, Türkiye.
Email: szgenc@comu.edu.tr

Keywords: Education, Peyami Safa, Simeranya Educational Theory

Received: 06 November 2025 * **Accepted:** 26 December 2025 * **DOI:** <https://doi.org/10.29329/jeps.2025.1400.6>

GİRİŞ

Eğitim; toplumsal yeniden dönüşümün, kültürel aktarımın ve toplumun bir ferdi olarak bireysel gelişimin en önemli aracı olarak düşünülebilir. Nitelikli insan tipi yetiştirme idealine ancak eğitim yoluyla ulaşılabilir. Batılı toplumlar, eğitimin nitelikli ve entelektüel vatandaş yetiştirme misyonunun toplumsal kalkınmadaki rolünü görece daha önce tespit ederek eğitimde birey odaklı modern yaklaşımları tercih etmişlerdir. Eğitimde yaşanan küresel değişim ve dönüşümler Türk Milli Eğitimi bağlamında ise dorudan alıntılama yaklaşımıyla ele alınmıştır. Gelişmiş ülkelerdeki çağdaş uygulamalar Türk Milleti'nin kültürel ve milli değerlerine uygunluğu açısından göz ardı edilmesi, eğitim politikalarının milli olma özelliğinin geri planda bırakılmasına neden olmuştur. Başka bir deyişle Türk eğitimi milli ve manevi hassasiyetlerden uzak kalmıştır. Bu durum ise birçok yazar ve düşünürün eleştiri odağı olmuştur. Nitekim edebiyat ve fikir dünyası toplumsal değerlerin, normların ve eğitsel ideallerin yeniden inşasında etkili bir mecra olmuş; yazarlar, düşünürler eserleri aracılığıyla eğitim anlayışlarını, toplumsal vizyonlarını ve birey idealini okuyucusuna aktarmıştır. Türk Edebiyatı'nda sosyolojik, ideolojik ve pedagojik fikirleriyle ön plana çıkan Peyami Safa (1889-1961) da eserlerinde ve yazılarında eğitimde milli ve manevi değerlerin önemine değinmiş, eğitimde modernleşme süreçlerine yönelik eleştiriler getirmiş ve eğitimin niteliğine ilişkin önerilerde bulunmuştur (Gökçe, 2024). Özellikle kurduğu özgün idealler sistemi olan “*Simeranya Eğitim Teorisi*” hem edebiyat tarihi hem eğitim felsefesi açısından yeterince ele alınmamış önemli bir kaynaktır. Günümüz eğitim sistemlerinde sıkça dile getirilen “*kalıplaşmış hazır bilgi*” eleştirisi, “*bireyselleşme / ilgi-istidat*” ihtiyacı, “*gerçek yaşamla bağ kuran*” eğitim arayışı gibi meseleler göz önüne alındığında, Simeranya gibi ideal-kuramsal modellerin ele alınması, günümüz eğitime yön vermesi bakımından önemlidir. Safa'nın eğitim ideali günümüz eğitim sistemlerine dair alternatif düşünce imkânları da sunabilir. Bu bağlamda çalışmada, Peyami Safa'nın bazı eserlerinden hareketle eğitime ilişkin görüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Peyami Safa'nın Eğitim Anlayışı

Peyami Safa eserlerinde edebî, sosyal, psikolojik yönleriyle çeşitli tahliller yapan ve bunları çok farklı yönleriyle yansıtabilen bir kişidir. Peyami Safa'nın en çok bilinen yanı edebî yönü olmakla birlikte, başka yönleri de ön plana çıkmaktadır. Nitekim Safa bir sosyolog değildir ama, topluma bakışı ve toplumsal hadiseleri yorumlaması en az bir sosyolog kadar değerlidir. Benzer şekilde Safa psikolog değildir fakat, ferdi bir psikolog kadar iyi tanır. “*Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*” adlı eseri bunu en güzel yansıtanlardan biridir. Ayrıca Safa'nın içerisinde yaşadığı ve doğal bir üyesi olduğu toplumu

kalkındırmak konusunda gerekli olan eğitimi ve eğitim problemlerini çok iyi tahlil edebilmiş bir kişi olduğu söylenebilir.

Değişen ve özellikle de çok hızlı gelişen günümüz dünyasında bireylere eğitim yoluyla kazandırılması gereken nitelikler de çok hızlı bir şekilde değişmekte ve çeşitlenmektedir. Toplumda bireylere kaliteli ve çağın gerektirdiği istenilen yönde eğitimin sağlanması eğitim kurumlarının üstlendiği bir görevdir. Eğitim kurumlarının bu görevleri yerine getirebilmesi için bina, araç-gereç, personel ve maddi kaynak vb. gereksinimlerinin karşılanması gerekir. Türk eğitim tarihine bakıldığında söz konusu problemlerin her devrin problemleri olarak ortaya çıktığı, çözüm önerilerinin de o çağa göre yapılandırıldığı görülmektedir. Eserleri incelendiğinde, Peyami Safa'nın yaşadığı dönemde bunları görerek, defaatle yazılarında bu problemleri dile getirdiği ve kendine göre çözüm önerileri sunduğu anlaşılmaktadır. Peyami Safa eğitim ile ilgili yazılarında (eserlerinde) eğitimin amacını çok yönlü ve kapsamlı bir şekilde ele almış ve eleştirel bir boyutuyla konuyu derinlemesine yorumlamıştır.

Eğitimin Amacı

Geleneksel pedagojide eğitimin amacı üç madde altında incelenir.

a-Ferdî amacı,

b-Millî amacı,

c-İlmî amacı.

Eğitimin ferdî amacı; fertlerin eğitim yoluyla insanî değerlere ulaştırılmalarını, insan onur ve şuuruna yükseltilmelerini, yüksek faziletlerle donatılmalarını ifade eder. Millî amacı ise; fertlerin toplumsal, millî hatta insanlığı ilgilendiren iyi niyetler, sorumluluklar ile geleceğe dönük güzellikler özlemiyle donatılmasını içerir. Eğitimin ilmî amacı ise; ülkelerin çeşitli dallarda ihtiyaç duyduğu meslek adamlarını yetiştirmek ile memlekette ilmî bir zihniyet haline getirmeyi hedeflemektedir.

Peyami Safa'nın hemen bütün eserlerinde bireyi merkeze alan bir bakış açısı sunulmaktadır. O, hayatını insan ve insan değerlerini ortaya çıkarma ve iyi insan ile mutlu ülke idealine vakfetmiştir denebilir. Onun, bütün kurumları iyi yetiştirmiş, eğitilmiş ve ufku geniş insan üzerine kurulmuştur. Aile, okul, demokrasi, toplum vb. hep söz konusu insan tipolojisi ile güçlü bir yapı kazanabilir. Nitelikli insanın temel özellikleri; terbiyeli, kültürlü, faydalı, milliyetçi ve geniş bir ufka sahip olmasıdır.

Bir yazısında Safa, söz konusu insan tiplerini şöyle sınıflandırmıştır:

“a-Keyif adamı,

b-Rahat adamı,

c-İş adamı,

d-İdeal (mefkûre) adamı” (Safa, 1978, s.16).

Safa, bunlar arasında mefkure adamı üzerinde durmakta okulların bu tip insan yetiştirmesi gerektiğini imâ etmektedir. Lâkin devletin ideali olmazsa ferdin mefkuresinin nasıl olacağını düşünemediğini belirten Safa “Devlet büyük millî idealin ışınlanma merkezi olmalıdır” (Safa, 1978, s.17) diyerek bu konuyu Yunanistan’ı örnek vererek açıklamaktadır:

Bugünkü Yunanistan’ın başında büyük Helenizm fikrini (megola-idea) sünger gibi iliklerine içirmiş bir idealci devlet vardır. Geceleri uyutmayan bir yayılma hayali ve humması içinde, Kıbrıs, İzmir ve İstanbul da dahil bütün eski Bizans ve Helen topraklarını Yunanistan’a ilhak etmek için, olanca kuvvetini bu hedefe dikmiş, paralanırcasına çalışmaktadır. (Safa, 1978, s.17)

Peyami Safa’nın eğitime yüklediği önemli bir görev de tek tek fertlerden bir toplum yaratmaktır. Bir yazısında bununla ilgili fikirlerini “İnsan yok, millet vardır” (Safa, 1978, s.195) diyerek özetlemektedir.

Eğitim Felsefesi

Eğitim felsefesi, eğitimin geçmişinden hareketle, geleceğin kaygılarıyla bugünün eğitim teoriği ve pratiğini ifade etmektedir. Eğitimin, merkeze insanı, insanlığı ve çevresiyle birlikte olagelmış insan değerlerini alarak nasıl bir yol izlemesi ve bu yolda neler yapması ve neler yapmaması gerektiği meselesi eğitim felsefesinin temelini oluşturmaktadır.

Fakat eğitim felsefesi “... bazı bilim adamlarınca, ahlâkî ve sosyal felsefenin bir parçasıdır; amaç, yöntem, program vs. gibi eğitim sorunları ahlâkî ve sosyal felsefenin bir problemi olarak ele alınmaktadır” (Ergün, 1996, s.14). Peyami Safa’da arayacağımız eğitim felsefesi sosyal boyutu daha ağırlıklı olan bir eğitim felsefesi olacaktır. Çünkü Safa bir eğitim düşünürü olarak temayüz etmiş değildir. O, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Mümtaz Turhan hatta Hilmi Ziya Ülken ile karıştırılmamalıdır. Bir eğitim felsefesi anlayışına sahip olmak eğitim meselelerine dair bazı düşüncelere sahip olmaktan daha başka ve daha ileri bir şeydir.

Peyami Safa “*Yeni Maarif Vekilinden Beklediklerimiz*” adlı yazısında “Memlekette Maarif ihtiyacı göz karartıcı ve baş döndürücü bir manevî açlık halinde artıyor, Maarif meseleleri de o nisbette önem kazanmakta, bir kişinin kavrayamayacağı kadar çok büyük ve girift meseleler yığını halini almaktadır” (Safa, 1978, s.137) demekte ve halledilmesi gereken acil eğitim meselelerini maddeler halinde şöyle dile getirmektedir:

“1-Öğretmen meselesi,

2-Dil meselesi,

3-Program meselesi,

4-Üniversiteler meselesi,

5-Gençlik meselesi,

6-Din okulları meselesi” (Safa, 1978, s.137-138).

Safa, “Bu köklü eğitim meselelerini geleneksel yöntemler ve idarî kadrolarla aşamayacağımızı, eski ve yeni maarifçilerimizden pedagoglarımızdan mürekkep bir yüksek maarif konseyi gerilik ve bilgisizliklerle savaşımızın Genel Kurmayını teşkil etmelidir” (Safa, 1978, s.138) diyerek bertaraf edebileceğimizi düşünmektedir.

Peyami Safa eğitimin varılması gereken yerini; “milliyetçi münevverler yetiştirmek” (Safa, 1978, s.166-167), “geleneksel Türk ve Müslüman ahlakını tesis ve temsil etmek” (Safa, 1978, s.85-86), “halk eğitimi ile vatandaş çağdaş ve meslekî-teknik gelişmelere paralel olarak yenilemek” (Safa, 1978, s.140-141), “topluma devamlı düşünen, yargılayan, sorgulayan idealist gençler pompalamak” (Safa, 1978, s.167-174) olarak belirler. Böyle bir eğitim millî, çağdaş, aktif ve bilimsel ilkeler üzerine kurulmuş bir eğitim olabilir.

Eğitim Politikası

Her devletin bir eğitim politikası vardır. Tabi ki bunu düzenleyen ve yürüten bir eğitim bakanlığı da. Bir devletin eğitim faaliyetlerinin sistemli işletilmesinde belirlenen eğitim politikalarının ehemmiyeti yadsınamaz. Peyami Safa ülkemizdeki eğitim politikasının durumunu ve fonksiyonlarını farklı boyutlarıyla dile getirmiştir. Ayrıca dönemin Milli Eğitimi'nin yapısal ve organizasyonel süreçlerine ilişkin durumunu şu sözleriyle eleştirir:

Maarifimiz kıtlık devri geçirmektedir. İhtiyaca nispetle okul kıtlığı, öğretmen kıtlığı, personel kıtlığı, tahsisat kıtlığı... Ayrıca eğitim politikası, müfredat programları, ilköğretim kanunu, köy okulları meseleleri, şimdiye kadar bütün kararları hep kâğıt üstünde kalan Maarif Şûralarının gayretlerine rağmen halledilememiş olduğu için umumî bir Maarif buhranı da vardır. (Safa, 1978, s.129)

Peyami Safa bu eksikliklerin giderilmesi için Millî Eğitim Şûralarında alınan kararların uygulanamamasından şikayetçidir. O, şûralarda alınan bu kararları ve bunların uygulanamamasını çarpıcı bir şekilde şöyle açıklar:

Her Maarif Şûrasında, her öğretmenler derneği veya eğitim kongresinde bin defa tekrarlanan bu beylik kararların yine kâğıt üzerinde kalmasından korkarız. Maarif Vekâletinin arşiv dairesi, içinde en büyük dünya pedagoglarının raporları dahil, binlerce tasarı, dilek, teklif, karar ve müzakere zabıtlarıyla doludur. Güvelere çekilen bu ziyafetten Maarifimizin kursağına bir lokma fikir gıdası girebilmiş değildir. Terbiyecilerimizin ömrü icrası olmayan kararlar vermekle geçer. (Safa, 1978, s.129)

Safa, “Maarif dâvamızı toptan kavrayan ve plânlaştıran bir Yüksek Maarif Meclisimiz yoktur. Talim ve Terbiye Dairesi günlük rutin ve kırtasiye muameleleri içinde bunalmış bir haldedir” (Safa, 1978, s.134) diyerek yüksek bir milli maarif ideali için planlanmış kararları hayata geçirebilecek düzeyde bir üst kuruma olan ihtiyacı ısrarla vurgular. Maarifimizin içinde bulunduğu durumu gören Safa sorunların giderilmesi için gerekli çareleri de bu meclisin varlığına bağlar. Zira Safa, bu ihtiyacı şu sözleriyle dile getirir:

Bir yüksek Maarif Meclisine lüzum vardır. Memleketin Maarif bakımından ihtiyaç bölgeleri, ihtiyaç nevi ıslahı, öğretmenleri mesleklerinden soğutan ve kaçırarak maddî şartların düzeltilmesi, yeni ve çok sayıda ehliyetli öğretmen yetiştirilmesi... gibi birçok meseleler yüksek salahiyyetli bir Maarif Meclisinin incelemelerine ve kararlarına muhtaçtır. (Safa, 1978, s.134)

Peyami Safa bir eğitim komisyonunun raporu üzerine öncelikle eğitim yapımızın ve hatta Maarif teşkilatımızın esaslı bir yapılanmanın içerisine girmesi gerekli olduğunu söyler ve komisyon raporunun İmam-Hatip okulları hakkındaki bölümüne eleştiriler getirir. Ayrıca raporun genel anlamda ileri sürdüğü fikirlerin yalnız İmam-Hatip okulları için değil bütün okul ve üniversiteler için geçerli olduğunu da şu sözleriyle vurgular:

Bu okullarda “*Medrese artığı*” bir zihniyetin yaşadığı iddiası çok su götürür. Evvela “*Medrese*” den ne kastedildiği anlaşılmıyor. Dünya’nın ve Türkiye’nin bütün üniversiteleri medresenin tekâmül etmiş merhaleleridir. Bir Oxford, binası ile, kilisesi ile, kıyafetleriyle, gelenekleriyle “*Medreselim*” diye avaz avaz haykırır. Fakat en modern eğitimi verir. İmam-Hatip okullarının programlarında en modern madde ve tabiat ilimlerine kadar bütün lise derslerini ihtiva eder. (Safa, 1978, s.133)

Safa (1978) o günlerin eğitim problemlerini çok iyi gören, devrin eğitim açısından tahlilini yapan ve çeşitli teklifler ileri süren bir fikir adamı olarak, Maarif Bakanlığına 1959 yılında Atıf Benderlioğlu’nun getirilmesinden sonra Maarif Vekili’nin başkanlığı altında kurulması gereken bir “*Yüksek Maarif Konseyi*”nden bahseder. İvedilikle halledilmesi gerekli büyük problemleri de şöyle dile getirir:

- 1- *Öğretmen meselesi*: Tez elden bugün öğretmensiz kalmış okullara öğretmen bulmak, yeni birçok öğretmen okulları ve kursları açmak, öğretmenlerin maaş ve ücretlerini artırıp öğretim mesleğini imrenilir hale getirmek.
- 2- *Dil meselesi*: Türkçeyi bugünkü perişanlığından kurtarmak, okul ve hayat dilleri arasındaki çatışmayı ve ikiliği ortadan kaldırmak, ilim, teknik ve felsefe terimlerini tezadlarından, noksanlıklarından kurtarmak, bir Dil ve Edebiyat Akademisi hazırlamak...

- 3- *Program meselesi:* Bugünkü ortaokul ve lise programlarının “alâka” pedagojisine göre yeniden hazırlanması ve çocuk zekâlarını harap eden ezberciliğin kaldırılması.
- 4- *Üniversiteler meselesi:* Muhtariyetin suistimali, klik hareketleri, esersiz profesörler, kitapsız dersler, ilmî araştırma yokluğu, tahsisat koparıp yabancı memleketlere giden öğretim üyelerinin oralarda hiçbir tetkikte bulunmadan elleri boş dönmeleri, senatoların kontrol vazifelerini ihmal etmeleri... gibi meseleler.
- 5- *Gençlik meselesi:* Gençliği yurtsuzluktan, kitapsızlıktan kurtarmak, üniversite ve yüksek tahsil eşliğinde elenen ve okulsuz kalanları korumak... meseleleri.
- 6- *Din okulları meselesi:* İmam-Hatip mezunlarına yüksek tahsil imkânı sağlamak, din öğretmenleri yetiştirmek, din öğretimini canlı ve cazip bir hâle getiren kitaplar hazırlamak ve din öğretimi sistemlerini ıslah etmek meseleleri. (s.137-138)

Görüldüğü üzere Safa eğitim öğretim faaliyetlerinde meydana gelen aksaklıkları çeşitli yönleriyle dile getirmektedir. Peyami Safa bu problemlerin halledilmesi için ne Talim Terbiye Kurulunun ne şube müdürünün ne de genel müdürün etkili olabileceğini söyler. Ona göre “Eski ve yeni maarifçilerimizden, pedagoğlarımızdan mürekkep bir Yüksek Maarif Konseyi gerilik ve bilgisizlikle savaşımızın Genel Kurmay’ını teşkil etmelidir” (Safa, 1978, s.138). Eğitime ilişkin sorunların ancak liyakat sahibi kişilerden oluşan yüksek bir kurul marifeti ile bertaraf edilebileceğini vurgular. Peyami Safa bunların giderilmesi için gerekli olan politikaların bir an önce hazırlanması ve uygulanması gerektiğini belirtir. Bunun için de eski ve yeni eğitimcilerden oluşmuş ehil bir kadro ile bu işin halledilebileceği kanaatini taşır.

Safa’nın Eğitim Reform Plânı

İlk ve Ortaöğretim

Eğitim sistemleri içinde ilk ve ortaöğretim büyük bir öneme sahiptirler. İlköğretim, bir devletin bütün fertlerine parasız ve hiçbir ayırım gözetilmeden eğitim hizmetlerinin sunulduğu kademedir. Ortaöğretim de ara kadro dediğimiz nitelikli elemanların yetiştirilmesinde ve özellikle de yükseköğretime geçişte önemli bir yere sahiptir. Bu yönüyle, ülkelerin ilk ve ortaöğretime yapacakları yatırım o toplumun gençlerine, dolayısıyla da geleceğine yapacağı yatırım demektir.

Peyami Safa ilk ve ortaöğretimin içinde bulunduğu durumu farklı yönleriyle; özellikle de eğitim programları, öğretmen yetersizliği, bina, araç-gereç ve bunların yürütülmesinden sorumlu kurum ve kuruluşları ele almış ve çeşitli çözüm önerileri sunmuştur. Safa bu konulardan öncelikle ilk ve ortaöğretim eğitim programlarını değerlendirerek; programlarının gereğinden yoğun olduğundan

şikâyet eder. Safa ayrıca programların çocuklarımıza ve gençlerimize gerekli olan ve kullanabilecekleri bilgileri veremediğinden yakınır. Kullanılan öğretim metotlarının yetersizliğinin ve öğretilen konu alanlarının gerçek yaşamdan kopukluğunun altını çizer. Safa öğretim metotlarına yönelik olarak “Okul dediğimiz ve içine bütün dünyanın çocuklarını doldurup boşaltan acayip müessese, küçüklerin değil, büyüklerin bile dayanamayacağı aptallaştırıcı öğretim usullerini tatbiki devam ediyor” (Safa, 1978, 106) diyerek eleştirir. Safa, bu görüşünü bir örnekle şöyle açıklar:

Yaşı otuzu geçmiş bir adamdan rica ederim: Bir an tasavvur etsin ki, her gün sabahları kalabalık bir odaya giriyor; akşama kadar, birer çeyrek fasıla ile, az kımıldayarak, dört beş konferans dinliyor. Bu konferansların her biri başka bir mevzudadır ve çoğu dinleyen adamın ne mizacıyla ne hususî hayatiyle ne mesleğiyle ne de istikbaliyle alâkalıdır. Meselâ bir kuyumcu, gününün birkaç saatini şu bilgileri dinlemek ve bellemele geçiriyor: Amerika Kıta’sındaki Amazon nehri hangi mevsimlerde alçalıp yükselir? Bundan iki bin iki yüz yirmi sene evvel Şi Hvangti hangi ayda Çin imparatoru olmuştur? Firdevsî’nin Şehnâmesinde kaç mısra vardır? Sicilya’da kükürt nasıl istihsal edilir? (Safa, 1978, s.107)

Peyami Safa bu durumu, “Yaşı otuzu geçkin bir adam günde beş saat bu konferansları bir ay dinlese, hiç şüphe yok serseme döner; halbuki biz çocuklarımıza on altı sene bunları dinletiyoruz. Yalnız dinletmekle kalmıyor öğretmeğe kalkıyoruz” (Safa, 1978, s.107) şeklinde değerlendirir. Bilgi çağını yaşadığımız bu dönemde de okullarımızda eskiye göre pek de bir şeyin değişmediğini söyleyebiliriz. Zira gerçek yaşamda karşılığı olmayan bilgilere öğretim programlarında hala yer verildiği aşikâr. Safa, dönemin eğitiminde öğretilen faydasız bilgilerin çokluğundan dem vurarak verilen derslerin verilmiş şekli ve ağırlığı açısından da değerlendiriyor. O, derslerle ilgili olarak, “Ben tarihin, coğrafyanın, kimyanın, edebiyatın veya herhangi bir dersin lüzumsuz olduğunu söylemek istemiyorum. Bütün bu bilgilerin çocuk zekâsına yarayan ve yaramayan tarafları vardır ki, dünyanın bütün programlarında ikinciler (yaramayanlar) galiptir. Hangimiz, kimyager değilsek, bugün lisede okuduğumuz kimya formüllerini hatırlarız?” (Safa, 1978, s.107) diyerek bu konudaki tavrını açıklamaktadır.

Peyami Safa okulda kazandırılan bu bilgilerin kullanım boyutuyla ilgili olarak da “Mesele halleden bir düşüncenin yapısında kullanılmayacak olduktan sonra, bu nafiye bilgiler, boş yere bir arsaya yığılan ve karla, yağmurla, rutubetle çürüyüp rüzgarla dağılan tuğlalara, kiremitlere, çimentolara benzemezler mi?” (Safa, 1978, s.40) sorusunu sorar. Bu soruya cevap olarak da “Bu bilgiler alaka yerine nefret verdiği için ve muhakemeyi işleteceği yerde hâfizaya yük olduğu için, zihin açacağı yerde sersemletir” (Safa, 1978, s.108) açıklamasında bulunur. Ona göre:

Bir üçgenin üç açısı toplamının kaç kaime ettiğini bilmek matematikçiler hariç, bütün hayatta hiç kimsenin işine yaramaz. Bu hendese dâvası öğretmen tarafından çocuğa bir kanun halinde belletildiği zaman değil, bizzat çocuk tarafından halledildiği zaman, sadece zihin eğitiminin bir unsuru olarak bir değer taşır. (Safa, 1978, s.127)

Safa programların eksikliklerinin sadece bununla da sınırlı kalmadığını belirtir. Safa'ya göre müfredat programlarımızı dolduran bilgilerin çoğu bu değerden de mahrumdur. “Amelî, nazarî, terbiyevî bakımından tamamıyla faydasız, hatta çocuğu sersemlettiği ve bilgi mefhumundan tiksindirdiği için zararlıdır” (Safa, 1978, s.127). Safa ayrıca öğrenmenin ihtiyaca ve öğrenen ilgisine bağlı olarak etkili olabileceğini kritik eder. Bu bağlamda öğrenmenin belirli bir zamandan bağımsız olduğunu vurgular. Ona göre vücudun ihtiyaçlarının karşılanmasının saati vardır. Örneğin biz yarın kaçta acıkacağımızı az çok biliriz. Ancak bilgiye, öğrenmeye ihtiyacımızın ne zaman olduğunu saatiyle, mekânıyla tam kestiremeyiz. Çünkü öğrenme isteğinin yeri ve zamanı yoktur. Safa (1978) bu düşüncesini şu sözleriyle ifade eder:

Öğretim programlarının kötülüğü yalnız vermeğe çalıştığı bilgilerin çokluğunda, çeşitliliğinde ve lüzumsuzluğunda değildir. Daha beteri var: Bunlar çocuğa her gün tıka basa, üst üste, merakının ve tecessüsünün ne istediği hiç hesaba katılmadan, zorla öğretilmektedir. Vücut için iştah ne ise zekâ için de merak odur. (s.108)

Peyami Safa çocuklarımıza ve gençlerimize kazandıracığımız bilgilerin basma kalıp ve onları sersemletecek şekilde olmaması gerektiği hususunda, bu işin nasıl yapılması gerektiğini: “Hekimlerin de bugün, sıskaları semirtmek ve kuvvetlendirmek için, eski zamanda yapıldığı gibi onlara zorla yağlı ve ağır yemekler değil, tamamıyla aksine, hazmı kolay, vitamini bol ve hafif yemekler yedirmekle müttefik oldukları gibi” (Safa, 1978, s.127) benzetmesiyle açıklar.

İlk ve ortaöğretimdeki programlar ile ilgili olarak Avrupa ve Amerika'daki uygulamalara da değinen Safa (1978) bu ülkelerdeki programlara ilişkin öğrenci ve etkinlik temelli uygulamaları şu sözleriyle belirtir:

Avrupa'nın ve Amerika'nın bazı okullarında sınıflar ve ders saatleri kaldırılmıştır. Geriye ne kalır? Denecek. Geriye kalan şey, sınıf yerine, çocuğu sersemleşmiş bir kafa ile ders dinlemekten kurtarıp çalışmaya sevk eden laboratuvarıdır, kitap odasıdır, bahçedir, tarladır, atölyedir. Ders yerine çocuğun merak ettiği anlamak istediği mevzuları bizzat etüt etmesini kolaylaştıran, ona arayıp bulma, öğrenme, yaratma yollarını gösteren bir hocanın rehberliği kaim olmuştur. (s.108)

Peyami Safa eğitim programlarını, özellikle de ders programlarını değerlendirirken; Batılı birçok seçkin eğitimcinin görüşlerinden de istifade etmiştir. M. Pierre-Olivier Lapie “*Öğretim Reformu Üzerine Görüşler*” adlı incelemesinde şunları der:

Ders programlarının yağını almak lâzımdır. Öyle görünüyor ki, anlaşılmaz bir ilim diliyle, gençlere mühim olduğu kadar her şeyi öğretmek istiyoruz. Orta çağa mı döndük? Minnacık çocuklar, sabahın alaca karanlığında, yarı uyanmış bir halde ağır dersler almağa gidiyorlar ve akşam karanlığında yine ders çalışmak için evlerine dönüyorlar. Hatta en iyi liselerde bile oyun

ve uyku yok gibi bir şey. Bu, hastalar ve yarı deliler nesilleri hazırlamaktır. Bize programları müdafaa ederken, insan bilgilerinin çoğaldığından bahsediyorlar: Öğrenilecek diller, tarih, bütün ilimler, elli seneden beri artmıştır. Fakat söyleyiniz bana, on yaşıyla on altı yaş arasındaki gençlere her şeyi öğretecek misiniz, öğretebilir misiniz? Bu besi ancak kaz yetiştirir. (Safa, 1978, s.248)

Bu bakış açısıyla Safa batılı eğitimciler tarafında da belirtilen bu hususları ülkemiz açısından tetkik ettiğinde şunları söyler: “Maarif Şûrası, hastalar, yarı deliler ve kazlar yetiştiren bu kötü eğitim sistemini ve programlarını değiştirmeyecekse, bu işi hangi şûra, hangi komisyon, hangi vekâlet, hangi makam üstüne alacak?” (Safa, 1978, s.249). Ayrıca Safa şûralarda ve komisyonlarda alınan kararların uygulanması noktasında da şu ilginç yaklaşımını gizlemez. “Hoş, Maarif Şûrası da bu dâvaya el atsa, vereceği kararlar tatbik edilmez. Ondan evvelki beş Maarif Şûrasının karar tutanakları evrak mahzenlerinde güveleri ve fareleri doyurmaktan başka bir işe yaramamıştır. Bu hayvancağızlar çocuklarımızdan ve gençlerimizden çok daha bahtiyardırlar!” (Safa, 1978, s.249).

Peyami Safa ilk ve ortaöğretimde uygulanan programlarla ilgili sonuç olarak; “on altı on yedi seneden beri size öğretilen şeylerin çoğu ihtisas bakımından lüzumsuzdur; bütün dünyada hâlâ yıkılmamış kötü bir öğretim sisteminin kurduğu an’aneeye göre hafızalarınıza istif edilmiş, unutulmaktan başka hiçbir şansları olmayan ölü bilgilerdir” (Safa, 1978, s.218) şeklinde görüş belirtir. Ayrıca O, programların değiştirilmesi ve yeniden yapılandırılması konusunda da “müfredat programlarının kalıplarına saplanmamak an’anevi mektebin sersemletici öğretim usulünü yıkmaya doğru atılacak ilk adım” (Safa, 1978, s.109) olduğu görüşündedir.

Peyami Safa okullarımızın bina, araç-gereç ve öğretmen yetersizliği hakkındaki sıkıntılarına da şu şekilde değinir:

İlkokullarımızdan üniversitelerimize kadar, bütün öğretim müesseseleri talebe ihtiyacını karşılayamayacak kadar az sayıdadır. Günde dört parti tedrisat yapan okullarımız vardır. Gene de açıkta kalan talebe pek çoktur. Öğretmen kıtlığı da vardır. Birçok dersler boş geçmektedir. Mevcut öğretmenler içinde ehliyetsizleri de devamlı şikâyet konusudur. (Safa, 1978, s.133)

Peyami Safa okullarımızla ilgili bu saptamayı yaptıktan sonra, problemin giderilmesi için de şu öneriyi getirir:

Böyle olunca gücümüz yettiği kadar okul mu açacağız? Bir bakıma evet. İhtiyacımız varsa, paramız varsa, elemanlarımız varsa, ne duracağız elbette. Bir bakıma hayır. Mevcut okullarımızın hepsi, modern ve medenî bir seviyeye ulaşabilmek için, yıllardan beri çeşitli eksikliklerin tamamlanmasını boş yere beklerken, yenilerini nasıl kurarız? Bugünkü okullarımız öğretmen, kitap, malzeme, laboratuvar bakımından bir türlü tedarik edemedikleri o kadar çok

öğretim vasıta ve elamanlarına muhtaçtırlar ki, onları tamamlamak elbette ki, yeni okul açmaktan evvel düşünülecek meselelerdir. (Safa, 1978, s.296-297).

Sonuç olarak Safa, ilk ve ortaöğretim ile ilgili olarak çeşitli problemleri detaylı bir şekilde incelemiştir. Safa, bunları ilk ve ortaöğretimde uygulamaya koyulan programlar, bina, araç-gereç yetersizliği gibi fiziksel yetersizlikler, öğretmen yetersizliği ve bu problemleri çözmekle yükümlü sorumlu kurum ve kuruluşların yeterlilikleri olarak ele almış, bunlar ile ilgili çeşitli çareler aramış ve giderilmesi için de birtakım öneriler sunmuştur.

Yükseköğretim (Üniversiteler)

Yükseköğretim, eğitim sistemleri içerisinde en üst kademede bulunan eğitim öğretim kurumlarıdır. Yükseköğretimde meslek kazandırma, önemli bir amaç olarak öne çıkmaktadır. Ancak yükseköğretim kurumlarını yalnızca bu yönüyle ele almak yanlış olur. Yükseköğretim kurumlarının önemli olan bir diğer özelliği de bilimsel araştırmaların yapıldığı yer olmasıdır. Nitekim Peyami Safa üniversitelerin oluşturulmasında bina, araç gereç gibi fiziki yetersizliklerin yanında nitelikli insan gücünün de yeterli olamayacağı kanaatini taşır ve ona göre özen gösterilmesi gerekli olan husus, bilimsel atmosferin oluşturulmasıdır. Safa'nın bu görüşlerinin önemi, günümüzde yaşanan aksaklıkları ve yetersizlikleri göz önünde bulundurduğumuzda ortadadır. Bugün yükseköğretimde bilim ve teknoloji üretimi görevi bakımından yüksek araştırma kapasitesine sahip araştırma üniversitelerinin ön plana çıktığı görülmektedir (Saracaloğlu ve Günay, 2020). Safa, günümüze de ışık tutan bu tespitlerini ise şu sözleriyle ifade eder:

En ihtişamlı binayı, kapısına üniversite levhası asmakla üniversite haline getiremeyiz. Programların batı üniversitelerinkinden tercüme olması da sunî bir benzeyiştir. Hatta zengin (ve eser sahibi!) bir profesörler kadrosu da üniversiteyi tamamlamaz. Hakikati araştırma tecessüs ve humması veren bir ilim atmosferi lâzımdır. (Safa, 1978, s.297)

Yükseköğretim ve üniversitelerin bu derece ideal ölçülerde olması gerekliliğini savunan Safa, üniversitelerimizin içinde bulunduğu durumu farklı yönleriyle ele alır ve bunların giderilmesi için çeşitli teklif ve önerilerde bulunur. Safa, yükseköğretim kurumlarında nicelikten çok niteliksel bir sorun olduğuna dikkat çeker. Nitelik açısından yetersiz üniversite hocalarının var olduğu bir dönemde üniversite sayılarının arttırılmasını eleştirir. Eserleriyle uluslararası alanda kendini tanıtmış az sayıdaki hoca ile yükseköğretimde bilimselliğin sağlanamayacağını şöyle ifade eder:

Şu doğum tarihini Fatih devrine kadar götürmekte övündüğümüz İstanbul Üniversitesi bile üniversite adına lâıyk olabilmek için daha nelere, nelere muhtaç! Çoğu kitapsız öğrencilerle esersiz profesörlerden mürekkep, garip bir ilim müessesesi olmaktan kurtulmayı bekleyen bu üniversitemizin yanı sıra, İzmir de ve Karadeniz de her bakımdan daha kusurlu üniversiteler açmakta olduğumuz fayda nedir? (Safa, 1978, s.297)

Gerçi milletlerarası liyakat ölçüsünde, yaşlı ve genç üniversite hocalarımız yok değildir. Kiminin adını dünya ihtisas çevrelerinde tanıtan keşifleri, kiminin orijinal eserleri ve çalışmaları vardır. Fakat bu müstesnalar Üniversitelerimizin bünyesine ilmî bir hüviyet kazandırabilecek sayıda değildirler. (Safa, 1978, s.287)

Peyami Safa üniversitelerimizde bulunan hocalarımızın dünyaca tanınmış keşiflerinin, orijinal eserlerinin bulunduğunu ancak bunların yeterli olmadığını belirtir. Bu durumu kabul etmekle beraber Safa, “geri kalanlar arasında bir tek eseri olmayanlar, kürsülerine uğramayanlar, kliniklerinin başında bulunmayanlar, bir biçimine getirip tahsisat koparıldıktan sonra iki de bir Avrupa’ya, Amerika ya gezmeğe giden ve seyahatlerinin ilmî mahsullerini de hesabını da vermeğe yanaşmayanlar pek çoktur” (Safa, 1978, s.287), ayrıca “birçok profesörlerin eserleri olmadığı gibi basılmış ders takrirleri de yoktur” (Safa, 1978, s.288) der. Safa, bu noktaya da dikkati çekerek, üniversitelerimizin muhtariyeti hakkındaki görüşünü de “işte bizde üniversite muhtariyetinin manası daha ziyade, bu ilim karaborsacılarının sorumluluğu, kontrolsüzlüğü ve unvanların mutlak hakimiyeti demektir” (Safa, 1978, s.288) şeklinde açıklar.

Oysa Peyami Safa üniversitelerimizin muhtariyet kazanmalarının ve bunu kullanmalarının bu şekilde olmaması gerektiği kanaatindedir. O, “üniversitelerimizin 1947’de kazandıkları muhtariyeti muhafaza etmelerini çok isteriz. Fakat Batıdaki ağabeyleri gibi, bu muhtariyete hak kazanmak için yüksek bir ilmî liyakate sahip olmalarını da isteriz” (Safa, 1978, s.287) diyerek ilmî seviyenin yükseltilmesi taraftarıdır.

Peyami Safa üniversitelerimizde orijinal eserlerin, icatların yeterli seviyede yapılamamasının ve bunların dünya arenasında yer bulamamasının sebeplerini; “bizde akademi kariyerinin araştırma ruhundan ve geleneğinden mahrum olması, her türlü tesirin dışında ilmî zihniyetin yerleşmemiş olmasından değil midir?” (Safa, 1978, s.300) diyerek bu sorunun cevabını aramaya çalışmış ve bu konuyu da şöyle açıklamıştır:

Üniversitelerimizin yalnız kâr peşinde koşan amelî bilgi sahibi insanlar değil, lüks emellerini tasfiye etmiş, kanaatkâr yaşamaya razı gerçek ilim adamları yetiştirilmesi şart olduğunu düşünecekler ve Avrupa’ya, Amerika’ya gitme tahsisatlarını yalnız eser ve ilmî araştırma aşkına sahip hocalara verdirecekler, keyif düşkünü tahsisat avcılarının hizip oyunlarına fırsat vermeyeceklerdir. (Safa, 1978, s.301-302)

Üniversite ve politika arasındaki ilişkiye de değinen Safa bu iki kurumun birbirleriyle pek fazla alâkadar olmamalarını ve zaten bu iki kurumun birbirinden farklı görevleri yerine getirmeleri gerektiğini belirtir. Ona göre: “üniversite, günlük politika yapan siyasî partilerin fevkinde, sosyal ve siyasî tarihi ve hadiseleri inceler, günlük mücadeleden uzak kalır. Üniversite ile parti arasındaki fark da buradan gelir ve bu fark inkâr edilemez” (Safa, 1978, s.300).

Safa (1978), üniversitelerimizde daha iyi eğitim öğretim yapılabilmesi için akademik kadro açısından şöyle düzenlemelere gidilmesi taraftarıdır:

- 1- Kültür hayatı ağır bir tekâmül mahsulüdür. Cemiyetin yapısına ve oluşunun sayısız şartlarına bağlı olduğu için, bazı profesörlerimizin merkantil (karcı) zihniyetleri, ilmî gelişmeden mahrumluğumuzun sebebi değil neticesidir.
- 2- Fakat bu netice, tepki yolu ile, sebepler arasına katılır, yâni ilmî tekâmülümüzü geciktiren sayısız amiller arasına girer.
- 3- Mütihassıs profesörleri dışarıdaki iş hayatından uzaklaştırmak hatadır.
- 4- Fakat bu iş hayatını üniversitenin disiplini altına koymak lâzımdır.
- 5- Tercüme, telif ve orijinal olmak üzere üç dereceden birinde eser verenlerin maaşlarına liyakatleri nispetinde muvakkat zam yapılmalı yahut kendilerine aynı nispet dahilinde ikramiyeler verilmelidir
- 6- Üniversitenin malzeme ve eleman kıfayetsizliği giderilmelidir.
- 7- Kendilerinde ilmî zihniyet ve meslek şuuru olmadığı görülenler Üniversite Profesörler Meclisinin murakabesinden geçerek Maarif Vekâletince istifaya dâvet edilmelidir. (s.293-294)

Görüldüğü üzere üniversitelerimizin gerek fiziki yetersizliklerini gerekse nitelikli eleman gereksinimlerinin karşılanması gerekliliğini Safa açık bir şekilde ortaya koyuyor. Ancak yine Safa'nın da belirttiği gibi zannederiz üzerinde durulması gereken en mühim mesele bilimsel zihniyetin gerçekleştirilmesi ve üniversitelerimizin bir an önce bu yapıya kavuşturulmasıdır.

Simeranya Eğitim Teorisi

Yeni bir dünya özlemi dünyada yaşayan hemen her insan tarafından duyulmuştur herhalde... Hele son asırda ruhlara hâkim olan maddeden fazlasıyla sıkılan her insan kendi istek, arzu ve inançlarına göre bir dünya yaratmıştır. Bu hadisenin vuku bulması insanoğlunun yaşadığı dünyadan hoşnut olmadığının delilidir. Hayat kavramı izâfidir. Her insana göre değişir. İnsanlar yaratılışları gereği birbirlerinden farklıdırlar. Tabi ki, bu farklılıklar her insanın hayal ettiği dünyaya yansiyacak ve eğer gerçekleşmesi mümkün olsa yaşayan insan adedince dünya ortaya çıkacaktır.

Peyami Safa da muhayyilesinde canlandırdığı dünyayı bir eserinde kurar. Adı “Simeranya” olan bu dünya, yaşanan dünyadaki zıtlıkların kalktığı, insanın madde hırsından arındığı, ahlâk, vicdan, kültür çerçeveleri içinde menfaatten ve her türlü kötülükten uzak, herşeyden önce insanların Allah’a

olan inançlarının tam olduğu bir dünyadır. Safa, yaşadığı dünyada müşahede ettiği eksiklikleri sırası geldikçe düşünür, değerlendirir ve kusursuz bir dünya yaratır ve yarattığı bu dünyanın özelliklerini günlüğüne kayıt eder.

İşte eğitim bunlardan bir tanesidir ve Simeranya’da eğitim meselesi büyük bir önem taşır. Simeranya’da bu günkü anlamıyla bir okul yoktur, fakat bireylerin ve doğal birer üyeleri oldukları toplumların gereksinimlerini en üst düzeyde karşılayacak bir eğitim söz konusudur. Amaç: Baskı, zorlama, hayvan yetiştirme ve gereksiz bilgi yığına maruz bırakma usulünden uzak, insanın manevî hüviyetini geliştirmeye çalışmaktır. Oysa bugün Safa’ya göre eğitim kurumlarının hepsinde öğretim usulü “baskı, zorlama, hayvan yetiştirme ve tıka basa doldurma usulüdür” (Safa, 1995, s.38). Yaşadığımız dünyada insan hayatının büyük bir kısmını işgal eden eğitim meselesini Safa Simeranya’daki eğitimle şöyle karşılaştırır.

Bugün dünyamızda uygulamaya konan eğitim programları toplumun geneline hitap etmektedir. Bir öğrenci veya genç gelişim alanları ve kabiliyetlerine ters düşen ve ilgilerini çekmeyen konuları da öğrenmek zorundadır. Araştırma ve inceleme yapma fırsatı da mümkün değildir. Çünkü araştırma yapabilecek müessese ve lâboratuvar mevcut değildir. Simeranya ülkesinde eğitim, her yaştaki çocuğun ve gencin seviyesine göre uygulanır. Kim hangi konuya mütemâzil ise o konuda istediği gibi çalışma ve inceleme yapma hakkına sahiptir. İnsana özgü her niteliğe cevap verecek müesseseler yapılmıştır. Kişi kendi istidatlarına uygun bulduğu bir araştırma merkezinde hiçbir aracının yardımı olmadan sırf kendi gayretleriyle çalışır, araştırır ve öğrenmenin yollarını arar bulur. Safa (1995) bu muhayyel ülkede bu tür eğitimin uygulanma sebeplerini şöyle açıklar:

Mektedir orada. Simeranya’da her seviyeye göre okuma salonları, lâboratuvarlar, atölyeler, müzik, tiyatro, sinema ve spor evleri vardır. Her yaşta insanlar bunlara devam ederler. Her merak ettikleri mevzuu kendileri etüt eder ve öğrenirler. Çocuklar ve gençler için, araştırma metotlarını gösteren kılavuz-öğretmenler vardır. Bunların vazifeleri öğretmek değil, öğrenmenin yolunu öğretmektir. Çünkü Simeranya pedagojisi, insanın bütün hayatında öğrendiği şeyleri ancak kendi istediği zaman ve kendi araştırmaları neticesinde öğrendiğini bilir. Eski dünyada, yani Simeranya’ya göre bugünkü dünyamızdaki okullarda çocuklara ve gençlere öğretilen şeylerin, muayyen istidat ve ihtiyaçları karşılamadıkça hayatta hiçbir işe yaramadığı anlaşılmış ve klâsik mektepten eser kalmamıştır: Sınıf, kürsü, ders programı, nutuk söyler gibi ders veren profesörler yoktur. Diploma yoktur. (s.34-35)

Yukarıda sıralanan özellikleri ile tahsil Simeranya ülkesinde zevkle yapılan bir iştir. Bugün eğitim, amacından uzaklaştırılmıştır. Diploma almak ve bir meslek sahibi olmaktan başka hiçbir şeye hizmet etmemektedir. Safa (1995), “burada nazariye olan şey orada hayata girmiştir” (s.35) diyerek eğitimin tahayyül ettiği ülkede gayesine ulaştığını belirtiyor. Ona göre, “bunlar bizim dünyamız için

meçhul nazariyeler değil. Bütün yeni terbiyeciler, Rousseau'dan beri böyle düşünürler" (Safa, 1995, s.35).

Peyami Safa Simeranya'da sınıfsız, derssiz ve diplomasız olan eğitimi bir örnekle şöyle anlatır:

Gayet basit. İş hayatından daha büyük mektep, tecrübeden daha büyük ders, ihtiyaçtan daha büyük mürebbi, tecessüsten daha büyük öğretmen, muvaffakiyetten daha büyük diploma olur mu? Dünyanın ve Türkiye'nin halen hiçbir büyük zengini Ticaret Mektebinden mezun değildir. Bazıları okuma bilmezler. Meşhur Amerikan milyarderlerinden kimi kundura boyacısı, kimi mağaza süpürücüsü, kimi gazete müvezzi idi. Bizim Karamanlı milyonerlerin arasında ilkokul tahsili gören kaç tanedir? Size dünyaca meşhur bir Yahudi zenginimizin hikâyesini anlatmadım mı? Amerika'da, doğduğu günün yıldönümünde şerefine verilen ziyafette, bu milyonerimiz, kendisine çekilen tebrik telgraflarını kâtibine okuturken, davetlilere, okuma bilmediğini itiraf etmiş. Hâzırın arasındaki Amerikalı sanayicilerden biri sormuş:

‘- Okuma bilmediğiniz halde bu kadar muvaffak oldunuz, ya bilseydiniz ne olurdu?’

Yahudi zenginimiz, gençliğinde işsiz kaldığını anlatmıştı. Bir tavsiye bulup Hahamhaneye başvurduğunu, fakat okuma bilmediği için oradaki münhal kâtipliğe tâyin olunamadığını da anlattıktan sonra:

‘-Okuma bilseydim, şimdi, aranızda bulunmak şerefine sahip olmazdım. Çünkü hâlâ Hahamhanede kâtiptim!’ demiş. (Safa, 1995, 35-26)

Peyami Safa'ya göre klâsik terbiye anlayışının bir sonucu olan, fertlerin ilgi ve istidatlarının dikkate alınmaması problemi çok önemlidir. Bu problem Simeranya'da yoktur. Safa'nın yukarıdaki açıklamalarında da belirttiği gibi ferdin zihnini meşgul edecek basma kalıp bilgiler yüklemek yerine, onun ilgileri ve ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Safa, eğitimde öğrencilere ilgisine uygun bilgilere ulaşabilmelerinin yollarının gösterilmesi gerektiğini şu sözleriyle vurgular:

Bence, bütün mesele, insanın umumî kültürünü ve meslek bilgilerini ihtiyaçlarına ve istidadına göre hazırlamasının yolunu kendisine göstermek ve vasıtalarını vermektir. Müfredat programlarının ezici yükü altında bunalan şimdiki mektepler de her çocuğun ayrı ihtiyaç ve istidadı hesaba katılamaz. Talebe derse çalışmaktan ve imtihana hazırlanmaktan şahsî araştırmalara da vakit ve enerji bulamıyor. Halis kültürü de, meslek bilgisini de bu şahsî araştırmalar verir. (Safa, 1995, s.36)

Simeranya'da eğitim ve öğretim her insanın ihtiyacına ayrı ayrı cevap verdiği, inceleme ve araştırma imkânı yaratması bakımından dünyadaki aksine ilgi çekici bir durum arz etmektedir. Dünyadaki eğitimin lüzumsuz yere çocukları ve gençleri sıktığı, ilgilerini çekmedikleri halde birçok konu ile ilgilenmek zorunda kaldıkları dikkate sunulmaktadır.

-Simeranya'da nasıl oluyor bu?

-Çocuklar ve gençler, öğleden sonra istidatlarına göre, ayrı ayrı meslek şubelerinde staj görürler. Parazit değildirler. Büyüklere yardım ederler ve çıraklık devresi geçirirler.

-İstidatları değişirse?

-Mesleklerini de değiştirmek haklarıdır. Bu istidatları tayin eden mükemmel testler vardır. Daha ziyade iş hayatındaki davranışlarına bakılır. Öğleye kadar ve isterlerse geceleri nazarı araştırmalar ve incelemeler yaparlar. Fakat zorlama yoktur. Çünkü orada insan bir makine adam ve bir otomat değil, kabiliyetlerinin sebestçe gelişmesine her yaşta ve her meslekte imkân verilen mânevî bir şahsiyettir. (Safa, 1995, s.36-37)

Peyami Safa kendi kafasında oluşturduğu dünyası, Simeranya'daki eğitim ve onun fonksiyonları ile bugünün çağdaş eğitimine öncülük etmiş olan kişilerin görüşlerinin aynı olduğunu belirtir. O, bu görüşünü de şöyle açıklar:

Ben yeni hiçbir şey söylemiyorum. Bugünkü terbiyecilerin hepsi aynı kanaattedirler. Fakat eski dünyamızda köhne mektep telâkkisi yaşamaya devam ediyor. Bütün bir sosyal bünye değişmedikçe, yeni pedagoji, fikirlerine tatbik sahası bulamaz. Rousseau'dan Kerchensteiner'e ve John Dewey'e kadar, iki asra yakın zamandan beri bütün pedagogların çırpınışları nafîle olmuştur. İnsanın kendi kendisi hakkındaki bozuk telâkkisini değiştiren bir dünyaya muhtacız. Dewey ne diyor? 'Okul kitapları ve dersleri bize başkalarının bilgilerini ve keşiflerini gösteriyor ve gûya, bilgi yolunda en kısa yoldan götürüyor. Hakikatte bu öğretim usulü, bize gerçekleri ve fikirleri anlamak yerine, hazırlop bilgileri ezberlemekten başka bir şey olmayan bir papağanlık öğretiyor.' (Safa, 1995, s.37)

Peyami Safa'nın Simeranya'daki eğitim görüşü günümüz eğitiminde bulunması gereken hususların neler olduğunu bizlere göstermektedir. Gerçekten de günümüz eğitim programları genele hitap etmemekte, öğrencilerin kabiliyetlerine ve ilgilerine göre düzenlenmemektedir. Oysa bunun öncelikle göz önünde bulundurulması gerekir. Bu durumla ilgili olarak Safa şöyle der: "Çocuk zekâsının programlardaki sun'î tasniflere ve bölümlere zıt bir gelişme seyri takip ettiği bilindikten sonra, bugünkü okulların birer zekâ mezbahası oldukları anlaşılmıştır. Fakat ideal öğretim...Simeranya'da var. Bu dünyadaki mektep kaçaklarının hepsi soluğu orada alacaklar" (Safa, 1995, s.37).

Sonuç olarak Peyami Safa'nın Simeranya'sında eğitim meselesi çok önemlidir ve dünyadaki eğitimden farklı özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

- 1- Okul ve bununla birlikte öğretmen, profesör, diploma, sınıf, kürsü yoktur.
- 2- Herkes kendi ilgi alanlarına ve kabiliyetlerine göre inceleme, araştırma, öğrenme hakkına sahiptir.
- 3- Her öğrenci ve gencin rahatça inceleme ve araştırma yapabilmesi için araştırma merkezleri, laboratuvarlar ve müesseseler mevcuttur.

- 4- Eğitim, baskı, zorlama, hayvan yetiştirme tıka basa usulünden uzaktır.
- 5- Öğretmen ve kılavuzların görevi tahsil yapan kişiye öğrenmenin yollarını göstermektir.
- 6- Eğitim, insanın mânevî hüviyetini geliştirir.

SONUÇ

Peyami Safa, toplumsal kalkınmanın bir anahtarı olarak eğitimin sosyolojik yönünü iyi tahlil eden, birey-toplum ilişkisinde eğitim aracılığı ile nitelikli vatandaş idealinin gerçekleştirilebileceğini savunan ve yazmış olduğu edebi eserlerinde eğitimin bu rolünü ısrarla vurgulayan önemli bir şahsiyettir. İdeal toplumun yalnızca milli kimliğe sahip nitelikli bireylerden oluşabileceğini savunur. Onun eğitim anlayışında bireyin zihinsel gelişiminin yanı sıra manevi yönünün de beslenerek; milli ve manevi değerler yönünden yüksek bilinçli bir toplum inşası ön plandadır. Milli ve ehil birey ideali üzerine kurgulanmış bu pedagoji, döneminin çok ötesine ışık tutabilme potansiyeline sahiptir. Zira Safa bu eksenden hareketle dönemin eğitiminin yapısal sorunlarını ilköğretimden yükseköğretim kademesine kadar nicelik ve nitelik açısından sert bir dille eleştirmiş, mevcut sorunların giderilmesine yönelik çözüm önerileri de sunmuştur. Öğretim programları açısından; basma kalıp bilgilerin sınıfa hapsolmuş sıkıcı metotlarla öğretildiğinin, öğrencilerin ise günlük yaşamdan kopuk ve gereksiz bilgi yığınlarına maruz bırakıldığının altını çizmiştir. Öğrenmenin ancak, öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarına hitap ettiğinde anlamlı olabileceğini vurgulayarak, öğretim programlarının gereksiz bilgilerden arındırılması gerektiğini ifade etmiştir.

Çağdaş eğitim yaklaşımları göz önünde bulundurulduğunda Safa, dönemin Batılı eğitimcileri gibi bireyi merkeze alan bir eğitimi öne çıkarmıştır. Ona göre eğitimin amacı, sadece bilgi aktaran sistemler kurmak değil; tarihsel ve kültürel kökleriyle bağlantılı, düşünme yetisi güçlü, ahlaki değerleri gelişmiş bireyler yetiştirmektir. “*Simeranya Eğitim Teorisi*” ise bu amacın ütopya düzeyinde, fakat düşünsel anlamda ilham verici bir tasvirini oluşturmaktadır. Simeranya’da eğitim bireyin ruh, karakter ve kültür dünyasını inşa eden bütüncül bir süreçtir. Bireyde aklın ile maneviyatın bütünleştirilmesine dayanır. Safa’nın Simeranya kurgusu, bilim ve maneviyat arasındaki çatışmayı eğitim yoluyla ahlaki bir zeminde bütünleştiren; idealize edilmiş bir toplum modeli sunmaktadır. Bu bağlamda Safa’nın eğitim idealinin gelenek ile moderniteyi, akıl ile manevi boyutu uzlaştıran bir yaklaşım olarak günümüz eğitimine de yön verebilecek nitelikte olduğu söylenebilir.

Ek Beyan

Yazar Katkıları

Çalışmanın tamamı yazar tarafından oluşturuldu.

Finansman

Bu çalışma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından finanse edilmemiştir.

Sorumlu Yapay Zekâ Bildirisi

Bu çalışmada, dil düzenleme, veri analizi ve literatür taraması aşamalarında yapay zeka araçları kullanılmıştır.

Çıkar Çatışmaları

Yazar, bu çalışmanın yayınlanmasıyla ilgili herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Etik Onayı

Bu çalışmanın tüm süreçlerinde, Pen Academic Publishing Araştırma Etik Politikası ilkelerine uyulmuştur. Bu çalışma, insan veya hayvan denekler üzerinde doğrudan bir uygulama içermediğinden etik kurul onayına gerek duymaz.

KAYNAKLAR

- Ergün, M. (1996). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Gökçe, O. G. (2024). Peyami Safa'nın eğitim mefkuresi ve edebiyat eğitimi üzerine düşünceleri üzerine bir inceleme. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, (30), 85-96. <https://doi.org/10.30767/diledeara.1483920>
- Safa, P. (1978). *Eğitim Gençlik Üniversite* (2. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat A. Ş.
- Safa, P. (1995). *Yalnızız* (12. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat A. Ş.
- Saracaloğlu, A. ve Günay, G. (2020). Yükseköğretimin tarihçesi ve geleceğe bakış. A. S. Saracaloğlu ve A. K. Eranıl (Ed.), *Türkiye'de yükseköğretimin panoraması* içinde (1. baskı, ss. 1-60). Nobel Akademik Yayıncılık.